

TEMA MÄLESTUSED ALGAVAD SELLEST

Tema mälestused algavad sellest, et kui ta päris väike oli, siis saatis ema teda ühteaegu muusika- ja kunstiõpetaja juurde ning nii kehastas ta juba seitsmeaastasena ja iseendale teadmata kogu lääne tsivilisatsioonile omast kahestumist. Vähemalt nii on ta seda endale seletanud. Ta pidi kuulama klaverimängu noote, neid täpselt järele laulma ning juba järgmisel päeval pidi ta istuma joonistustunnis ja keskenduma objektidele, nende varjudele ja kumerustele. See kuulamise ja vaatamise, silma ja kõrva pinge jäi temasse väga pikaks ajaks ning kui juhuse tahtel ei oleks see asi iseenesest lahenenud, siis oleks ta ilmselt praeguseni nende kahe vahel, nagu Buridani eesel. Ja oleks võibolla samamoodi kui see metafoorne eesel nälga surnud. Tuleb ikkagi valida üks heinakuhi, millest süüa, ja mitte kõhelda!

Nägemise ja kuulmise võistlus, õigupoolest õhtumaise maailmavaate juured, istutati temasse Odessas, kuhu nende pere oli kolinud Eestist. Odessas olid head koolid, ka saksa kool ja junkrukool ja kunstikool ja muidugi ülikool. Seal kõrval oli ka hulk koduõpetajaid, kunstiõpetajaid,

muusikaõpetajaid. Need olid enamasti juudid. Mõned olid ajaga kaasas käinud, mõned olid konservatiivsed, aga üldiselt polnud neil erilist sarnasust karikatuuridega, mida nendest ikka ja jälle tehti. Religioon oli neile muidugi tähtis, Brodski sünagoog oli alati rahvast täis, sinna voolas kohale tuhandeid inimesi, väga sageli esinesid seal kantoritena maailmakuulsad muusikud. Odessa juudid armastasid muusikat.

Ta mäletas, kuidas ta esimest korda sünagoogi lähedal asuvasse majja laulutundi läks, kevadel, ema käekõrval muidugi, astus laiast trepist üles, tumepunaseks värvitud trepikäsipuu otse silmade kõrgusel. Odessa majad olid tema mälestustes kõik avarad, üüratult kõrgete lagedega, valgusküllased, kuidagi üleelusuurused. Ta oletas, et nii on selle tõttu, et ta ise oli sel ajal väike, arvatavasti praegu näeks ta sealsamas hoopis midagi muud, räpasust, pudenenud krohvi, kulunud põrandalaudu, tagahoovidesse kuivama riputatud paigatud pesu, tudisevaid ja rögisevaid joodikuid majatrepil. Aga võibolla tajuks ta ka praegu suurejoonelisust – Odessa oli ikkagi maailmalinn. Nii palju kui ta pärast oma pikas ja keerulises elus kuulis, oli see suuresti kõik II maailmasõjas hävinud. Ta ei käinud Odessas pärast põgenemist enam kordagi.

Kui aga püüda Odessast mingit ettekujutust saada, siis oleks see nagu Sergei Eisensteini film soomuslaev „Potjomkinist”. Filmis näeksite te, kuidas tohutult pika Nikolajevi bulvari treppide peal kasakad masinlikult tavalisi elanikke,

naisi, lapsi, invaliide tapavad ning kuidas valge lapsevanker nendest treppidest dramaatiliselt – ja ebatõenäoliselt tasakaalu kaotamata – alla veereb. Taamal paistavad neoklassitsistlikus stiilis majad, kõrgete akendega, krohvitud ja ornamenteeritud. Need olidki tema lapsepõlve trepiastmed, tema lapsepõlve stseenid, tohutu suured, avarad. See tunne on meeles. Ta oleks peaaegu ise võinud see laps seal Eisensteini filmi vankris olla, ta oli 1905. aasta revolutsiooni ajal kaheaastane.

Tegelikult muidugi ei juhtunud Odessas need asjad nii, nagu filmis näidatakse. Tegemist oli siiski Nõukogude Liidu kommunistliku propagandafilmiga, Eisenstein fantaseeris, tõi tõe kunstilise efekti ohvriks, aga muidugi linnas sel ajal tulistamist oli ja hulk inimesi sai surma. Ema rääkis talle. Aga kas seegi, mida ta ema käest kuulis, on tõde, on muidugi raske küsimus. Pilatus ei saanud inkarneerunud Jumala enda käest vastust ja tema, Verdi Jürgenson, ei saanud kunagi kellegi käest tõe kohta selget vastust. Ka siit raamatust ei saa te sellele vastust.

Verdi pere jäi vist nendest veristest sündmustest puutumata ning kõik jätkus pärast revolutsiooni tegelikult peaaegu samamoodi nagu enne.

Ta kõndis laiadest treppidest üles, astus suurte akendega ruumi, kus tema lauluõpetaja istus tillukese – beebi suures, nagu neid nimetati – tiibklaveri taga. Õpetaja ise oli suurt kasvu ja kõhn mees, kitsa habemeribaga, lühinägelike ja tuhmide silmadega. Ta mõjus selle klaveri taga, nagu

oleks istunud laste kiikhobuse seljas, põlved krõnksus ja õnnelik. Ta oligi vist õnnelik.

Üles tõstetud klaverikaane siseküljele oli kantud keeruline muster, sinise, kuldse ja punase värviga. Seal alt tulid helid, peegeldusid siiruviiurilise kaane alt ruumi, võnkusid valgetel seintel, messingist kardinapuudel, ümmargusel laelambil. Poiss vaatas klaverit, seal sees tinisesid punase sameti taustal metallist keeled nagu mingisuguse elusolendi veresooned. Nagu tapamajas, kus loomakered ripuvad konksu otsas, kõhuõõs õieli, avali nagu põrguhaud. Isa oli talle neid näidanud. „Kõik elu on selline,” oli ta öelnud. Ta vaataski, kuidagi oli seal sees peidus olnud miski imeline, animeerinud sooned ja kõõlused. Mingi käskluse peale võiksid need taas äkki vibreerima hakata, veri hakata voolama, hing sigineda elutusse massi ja ... kostabki hääli. Ammumine, ruigamine, karje, laul.

Ta vaatas maalitud klaverikaant ja tundis kõike seda. See oli hirmus ja ahvatlev. Peaaegu sellest hetkest alates, kui ta ruumi sisse astus, kuni selle hetkeni, mil ta lahkus, hoidis ta silmi sellel siiruviiurilisel maailmal.

„Tere, härra Grinberg,” ütles ta ja vaatas klaveri õõnsusse. Õõnsus vaatas talle muidugi vastu.

Õõnsus nägi poissi, kellel olid jalas pruunid põlvikud ja lühikesed traksidega püksid, ta tegi viisakalt õpetajale kraapsu, astus noodipuldi ette ja alustas harjutustega. Õõnsus jälgis teda ja jättis ta meelde. Ta meeldis õõnsusele juba siis.

Verdil olid noodid peas, tal oli suurepärase kuulmis-mälu, ta esitas kõik oma tükid veatult. Päike paistis aknast sisse, kajakad kisasid väljas, tiirutasid sinise taeva all ja tema laulis, nagu hingestatud väike loom. Sel ajal ta muidugi ei osanud hinnata, kas ta laulis hästi või halvasti, ta tegi lihtsalt kõike, mida talt oodati. Ema rääkis talle kunagi hiljem, võibolla haiguse ajal, kui ta apaatselt voodis lamas ja seina vaatas, kui ta ei tahtnud kellegagi suhelda, kui ema lihtsalt tema juures istus ja rääkis, pigem iseendale kui talle, rääkis selleks, et tal endal kergem hakkaks. Jutustas tema kuklale, et ta oli väga sõnakuulelik laps olnud ning ta oli selle pärast isegi muretsenud.

„Sa olid väiksena nii hea poiss. Tegid kõike, mida sulle öeldi, ei vaielnud vastu, ei sattunud pahandustesse. Ma kartsin kogu aeg, et sa jääd niimoodi teiste lükata-tõmmata ja käsutada. Kartsin, et sind hakatakse memmekaks kutsuma.”

Võibolla oli aga asi selles, et poisil ei olnud raske teha seda, mida talt oodati. Ta sai kõigega hakkama.

Ema ootas talt ka joonistamistundides käimist. Need toimusid peaaegu äravahetamiseni sarnases majas, samamoodi juudi soost õpetaja käe all, samamoodi kõrgete lage-dega ja väga hästi valgustatud toas. Sinna oli pikem tee, ta turnis mööda kõnniteeäärset madalat müüri, kuhu olid väikeste vahemaade tagant sätitud kivist kerad, talle meeldis see tee. Ta ronis üle kerade, seisis ümmarguse kivist kuuli otsas ja vaatas alla ema poole. Ema oli pikka kasvu, heledate

riietega, kuldsete juustega ja helesiniste silmadega, õrn ja kahvatu, nagu paberist. Ema nägu oli enamasti tõsine, isegi range, aga kui ta naeratas, siis muutus see täiesti. Tema naeratus oli kuldne, äkki kadus karmus näost, huuled paotusid, paistsid valged hambad, neist algas mingi sära, mis muutis ta haldjalikuks. Kohe, kui ta naeratamise lõpetas, tekkis tahtmine teda uuesti naeratamas näha, talle senikaua otsa vaadata, kui jälle toimub see imeline muutus. Kõik panid seda tähele, kõik ootasid seda muutust. Kui ema seltskonnas oli, siis vaatasid ümbritsevad inimesed talle pidevalt otsa, lootuses sellest osa saada. Ta ei naeratanud sageli, aga lootus ei kadunud. Kes kord oli sellest allikast joonud, tahtis sinna alati tagasi.

„Tule, Verdi,” ütles ta. „Me jääme hiljaks.”

Verdi vaatas emale otsa, ema ei naeratanud.

Poiss võttis emal käest kinni ja nad kõndisid kiire sammuga edasi. Mahalangenud lehed krõbisesid jalgade all, ema käsi tundus soe, Verdi pidi peaaegu jooksuma, et tal järel püsida.

Erinevalt muusikatunnist käisid joonistamas ka teised lapsed, nad seisid viksilt oma maalipukkide taga ning pidid joonistama alguses kipsist kuupe ja kerasid, samasuguseid, nagu need olid kõnnitee ääres müüril. Hiljem joonistasid nad kanne ja vaase, natüürmorte, silmi, kõrvu, huuli, kehata kehaosaid. Nende joonistusõpetaja rõhutas detaile: kompositsioon koosneb väikestest asjadest, kõigepealt tuleb selgeks saada osad, alles siis võib mõelda tervikule. Nii ta ütles.

Nad ei tohtinud omavahel lobiseda ega tühja juttu ajada, seega nad seisid ja joonistasid omaette, vaid vahel üksteise poole vaadates – silmanurgast –, kui kaugel keegi oma tööga on, kui hästi või halvasti teistel läheb. Kui muusikas ei olnud Verdil end kellegagi võrrelda, siis joonistamises polnud kahtlust – ta oli kõige täpsem. Ei saa öelda, et parim, joonistamises ja maalimises on halvemust või paremust raske hinnata, aga täpsust saab mõõta. Vari ja valgus, proportsioonid, perspektiiv – need on isegi matemaatiliselt väljendatavad. Need tulid tal hästi välja. See ei ole kiitus, vaid lihtsalt tööga nentimine. Õpetaja härra Nadel tegelikult ei tegelenud temaga rohkem või vähem kui teistega, võibolla pidas ta tähelepanu pööramist ebasüüdsaks ning võibolla olid mängus ka teiste laste tunded ning siinjuures ei saa välistada ka majanduslikke kaalutlusi. Paraku ei saa mitte kunagi välistada majanduslikke kaalutlusi. Kui teistel lastel oleks joonistamisisu kadunud, siis oleks kadunud ka õpetaja teenistus, loomulikult. Seda ei saa talle ju kuidagi ette heita. Niisugune on ühiskond.

Igal juhul nad joonistasid ja Verdi jälgis õpetajat, tema suud, mis kibutus teiste piltide kohal, tema põgusat naeratust Verdi joonistust vaadates. Õpetaja oli väga noor mees, tal olid pikad peened sõrmed, tedretähniliised põsed, uljas juukselõikus, vesised ja kurvad silmad, nagu hoiaks nuttu tagasi. Ta ei kiitnud neid kunagi, ainult parandas vigu, juhtis tähelepanu sellele, mis on valesti. Selliselt õppis Verdi varakult nägema vigu, eksitusi, viletsust ja ebakindlust.

Aga kuidas ebakindlusest, teadmatusest ja rumalusest üle saada, sellest kaugemale, ilu juurde jõuda? Talle üritati ka seda seletada. Verdi ladina keele õpetaja kordas kogu aeg tunnis: „Pange tähele! *Nosce te ipsum*. Tunne iseend, sellest saab kõik alguse. Just see lause oli Delfi oraakli templi portaalile, ja suurte tähtedega, kirjutatud. Aga teie, tattninad, näete iseend sama palju nagu oma kõrvu!”

Kõik naersid, see tundus naljakas, nad ei saanud sellest aru. Nad teadsid ju, et mees oli joodik, vahel oli tal raskusi püsti püsimisega. Ta istus siis lihtsalt laua taga, silmad punased, vehkis käega tahvli poole, vihastas kergesti, põrnitses aknast välja, ahastas ega pannud neid tähele. Mida saab selline inimene poistele enese tundmisest õpetada? Mida saab selline inimene üldse õpetada? Kunagi hiljem aga selgus, et joodikul oli õigus. Verdi sai aru, et alles siis, kui inimene, nagu öeldakse, kõrvad pea alla paneb, on võimalik mõnesugune teadmine selle kohta, milline ta on.

Verdi alles õppis ennast tundma. Ta teadis, et tal oli hea mälu, talutav lauluoskus, täpne käsi, loomulik keeleanne. Tema ema, tema õpetajate ja tegelikult ka iseenda pingutuste tõttu ei pidanud ta aastaid valima kõrva ja silma vahel, ta ei suutnud otsustada. Kui nad oleks osanud kiretult lahata tema loomulikke andeid, siis nad (ja tema muidugi ka, aga kümneaastaselt ei saa väga palju nõuda) oleks kindlasti märganud, et kuigi tal on korralik viisipidamine, siis lauljakarjäärriks on ta liiga väheemotsionaalne. Tal oli materjal

olemas, aga selle tundlikuks ja veenvaks esitamiseks on vaja ka isikuomadusi ning sellist psühholoogilist tähelepanekut ei osanud ta ema teha. Ta armastas Verdit selleks liiga palju. Verdi isa, kes töötas arstina ja teenis väga head raha, ei arvanud sellisest haridusest palju. Ta oleks parema meelega näinud, et poiss oleks tegelenud millegi mõistlikumaga, aga moodsa inimesena ei hakanud ta seda isegi kommenteerima. Isa ilmselt lootis, et Verdi saab ise lõpuks aru, aga selles osas pidi ta paraku pettuma. Nii ta vangutas vaevumärgatavalt pead ning plaksutas entusiastlikult koos teistega, kui Verdi õhtul kogunenud külalistele mõne laulu esitas. Nende perel käisid sageli külalised, ka sõja ajal. Enamasti kohalikud sakslased, mõned eestlased või rootslased, vahel juudid ja muidugi venelased.

Verdi seisis nende avara korteri saalitoas klaveri kõrval, aknad olid lahti, tuul liigutas kardinaid, naeruste ja mõnikord varjamatult irooniliste näoilmetega külalised vaatasid teda, pead kentsakalt, nagu koertel, küljele keeratud.

„Verdi laulab teile täna Schuberti laule,” ütles ema. „Eks ju, Verdi?”

Poiss noogutas ja ema hakkas klaverit mängima. Ta mängis kindlalt, rahulikult, õrnalt ja Verdi alustas oma koolitükki, ta oli seda ju kümneid kordi laulnud valgusküllases siiruveerulise klaveriga toas, aga siin ei olnud sellist klaverit nagu lauluklassis, õiget klaverit, tal ei olnud siin kuhugi oma silmi kinnitada, need ekslesid nägudel, vuntsidel, värvitud huultel, nahkkingadel, pannaldel, parketil.

Ta laulis roheliseks tapetseeritud toas oma pala ära ja sai ka ise aru, et see kõlas õõnsalt, tuimalt, lapsikult. Aga kõik muidugi plaksutasid Verdi pingutuse peale tänulikult, peamiselt ehk selle pärast, et see laul läbi sai, lapse esinemine koosviibimise juures käis hea tooni sekka – nad teadsid muidugi –, aga samas oli see tüütu. Iga kord kellegi juures külas ilmus välja mõni poiss või tüdruk ja kääksutas viiulit, mängis tuimalt klaverit või siis laulis, kuulajatel oli natuke piinlik, sest lapsel oli endal piinlik, tekkis side, millel ei olnud muusikaga mingit pistmist. Kõik olid ise niisamuti kunagi seltskonna ees seisnud, nad tundsid sedasama, mida see poiss siin, nad olidki ise see poiss. „Ära pabista, see läheb mööda, keegi ei heida sulle midagi ette, sa lihtsalt oled osa programmist, tee ära, mis sa oskad, ja mine magama.” Nii nad mõtlesid ja asusid siis agaralt oma poolelijäänud vestluste juurde, oma veinipokaalide juurde ning poiss tajus seda, tegi kraapsjalga, soovis külalistele head ööd, astus norus peaga kõrvaluksest välja ning kõmpis üksi oma toani. Ta lebas seal, silmad lahti, voodis ja töötas endale, et ta neile veel näitab, ta laulab neile nii, et nad plaksutavad käed valusaks ja nõuavad lisa. Ta harjutaski rohkem, tal tuli kõik suurepäraselt muusikatoas välja, aga alati, kui ta järjekordsel öhtul külalistele laulma pidi, kaotas ta kindluse. Ta tahtis liiga palju, ta vanemad tahtsid temast liiga palju.

Muidugi, tagantjärgi vaadates, see mis järgnevalt juhtus, vaid süvendas tema kahevahelolekut. Ühest küljest

võib kiita probleemile leitud lapselikku naiivset lahendust – need löövad tihti oma ootamatu vaimukusega –, kuid sealjuures tuleb ka tunnistada, et võibolla just sellel hetkel määras ta lõplikult ära oma suutmatuse valida silma ja kõrva vahel.

Ühel õhtul voodis lebedes ning oma ebaõnnestumise üle järele mõeldes sai ta nimelt aru, et tal ei olegi ju midagi muud vaja teha, kui tuua muusikaõpetaja klaveri siiruviiruline muster kuidagi salongituppa! Ta eeldas teatava loogikaga, et ta sai laulutunnis hästi hakkama tänu klaverikaanelt vastu säravale mustriale. Tänu sisikonnale, kust muusika alguse sai.

Järgmistel päevadel ta hankiski endale suure paberi, maalis sinna piinliku hoolega – ja kõike oma kunstitunnis õpitut mängu pannes – pähkelpruuni klaverikaane ning joonistas siiruviirulise mustri, punase, sinise ja kollase värviga (kuldset tal muidugi kusagilt võtta ei olnud).

Kaks päeva pärast ettevõtmise algust oli maal täiesti valmis, tal oli isegi võimalik võrrelda originaaliga, et kõik ikka klapiks. Näis, et kõik on õige, maal oli väga täpne – jooned olid paigas, isegi tunne oli sama. Verdi vaatas oma pilti ja muutus rahutuks. Ta oli nagu kindral, kes soovib oma väed lahingusse saata, kui ta on hankinud meestele kõige uuemad relvad, mürisevad tankid ja õlitatud vintpüssid. Sõdurid on välja õpetatud, motivatsioon tugev. Võit on käeulatuses, see tuleb vaid vormistada. Ta oli kindel.

Verdi sõi parajasti köögis võileiba, kui teenijatüdruk sisse astus.

„Proua ema palus sulle edasi öelda, et sa oleksid täna õhtul valmis midagi laulma. Isegi Taani saadiku proua pidi tulema,” ütles teenija ja pilgutas talle silma.

Poiss vaatas teenijale otsa, suutmata aru saada, kas see narris teda või julgustas ja kas ta ise tundis sealjuures rõõmu või hirmu. Võileib tundus äkki maitsetu, see käis suus ringi ja ringi ja meenutas kõige rohkem saepuru või puulehti, mida ta oli kord proovinud süüa. Need olid paistnud nii isuäratavad, loomad ju sõid neid, miks siis mitte ka inimesed, ta oli võtnud pärnalehe ja seda näri- nud, alguses oli tunda mingi mõru maitse, aga siis jäid sellest järele vaid kiulised rootsud suus, mis ei läinud enam peenemaks, kleepusid kokku palliks, mis käis suus ringi nagu see võileib nüüd, ning ta pidi selle lihtsalt välja sülitama. Ta tõmbas käeseljaga suu puhtaks ja läks oma tuppa.

Verdi võttis voodi alt maali välja, pani selle lauale ja jäi oma tööd vaatama.

„Nüüd siis,” sosistas ta.

Ta oli maali teinud meelega niisuguse, et selle saaks kinnitada saalitoa orvas rippuva pildi raami sisse. Need ei olnud küll päris samas tonaalsuses, kuid ta lootis, et keegi ei pane seda tähele, ta saab pildi varem valmis panna ning kui õhtu tuleb, võib ta kartmatult ja kõhklematult esitada laulu täpselt nii, nagu ta seda iga kord laulutunnis tegi.

Ta läks nagu varas saalituppa, kleepis pildi raami sisse ja hiilis tagasi.

Kõik oli valmis, vaja oli ainult märguannet, fanfaariheli. Ootusärevus pani peod higistama, ta käis mitu korda pesukausis käsi ja nägu pesemas, tekkis hirm, et keegi äkki märkab maali, kisub selle maha või siis näeb tema närvitsemist. Ta oli sel ajal kaheteistaastane – esimese maailmasõja sündmused olid just alanud, ertshertsog Ferdinand tapetud, austerlased pahased, Venemaa töötas oma Serbia vendi toetada, Odessat raputasid tuhanded patriootilised meeleavaldused, inimesed kogunesid Katedraali väljakul ja marssisid läbi kesktänavate (üsna nende maja lähedalt), väljendasid ägedalt oma lojaalsust, ülistasid keisririiki ja keisrit ennast, kandsid keiser Nikolai II ja Serbia kuninga Peter I Karageorgjevitši portreid, lubasid võidelda kodumaa ja vendade serblaste eest, siunasid sakslasi, loopisid mütse ja nii edasi.

Verdi käis koos vanematega mõnel demonstratsioonil kaasas, muidugi ei saanud ta aru, et oli alanud esimene maailmasõda, mingit sõda ju ei olnud, kõik oli rahulik, inimesed olid isegi kuidagi elevil. Vanemad aga olid murelikud, andsid talle nappe vastuseid, ütlesid, et ära sina muretse, see ei puutu üldse meisse. Ta ei muretsenudki, ta ei saanud aru, et nad kartsid selle pärast, et neid peetakse äkki sakslasteks, nad rääkisid ju saksa keeles, vahet ei ole, kelleks nad end ise pidasid. Vanemad seletasid talle närviliselt, et kõik saab korda, nad kutsusid külalisi, sakslasi,

rootslasi, eestlasi, taanlasi, juute, kes kõik rääkisid saksa keeles, arutasid poolhääli sõjasündmusi.

„Ole sina nüüd tubli poiss, Verdi,” ütles ema. „Tule laula meile midagi.”

Seda ta oligi oodanud, käsk tuli, lahing võis alata. Ta istus täies vormis oma toas, ta ei olnud päev otsa suutnud lugeda, ta ei suutnud mõelda, ta ei suutnud isegi korralikult istuda, ta oli ainult laulmise peale mõelnud. Ta tahtis neile näidata.

Kiirustades asus ta oma kohale klaveri kõrval, hingas kergendatult, sest maal tagaseina orvas oli alles, see huvitas teda kõige rohkem, rohkem kui mingi võõras sõda, rohkem kui mingid demonstratsioonid. See oli tema lojaalsus, tema lahing.

„Schuberti „Nõmmerosike”,” teadustas ta kõlava häälega.

Ema alustas mängimist, võibolla isegi liiga äkki – inimesed ei jõudnud veel vestlemist korralikult lõpetada, nende tähelepanu oli hajunud, vestlused ei lasknud nende mõtteid niisama lihtsalt lahti, nad tahtsid lause lõpuni öelda ja murelikult kaasvestleja vastust kuulda. Aga nad vakatasid, kui ta laulma hakkas, ja tõesti ei pidanud ta midagi muud tegema, kui pilguga kõndima mööda seinale maalitud klaveriõõnsuse siiruviirulise mustri pinda, liikuma punaselt joonelt sinisele, peatuma sõlmedel ja särama kollasel (ta tundis, et võibolla ei ole laul päris täiuslik selle kollase pärast, tõelise mustri kuldne mõjus alati hiilgavamalt, uhkemalt, suurejoonelisemalt), tulema trillerdustega tagasi

ning lõpetama vinjetiga, mis tõmbas loo kokku nagu lehviga kingituse. Ta oli iseenda tehtud pildi lummuses, õõnsuse lummuses, mis vahtis teda üksisilmi ning kuulas, kuidas poiss laulab ja aplaus plahvatab – ehtsalt, kirglikult, mitte niisama moe pärast.

„See oli suurepärane!” hüüdis keegi.

„Nii ilus, Verdi,” ütles ema.

„Las ta laulab veel midagi,” pakkus Taani saadiku proua. „Juhib mõtted mujale. Just seda on praegusel ajal vaja.”

Vaid isa jälgis Verdi pilku sõnatult ja tähelepanelikult, vaatas enda selja taha seinarva ning nägi seal siiruviirulist maali. Ta astus pildi juurde, katsus seda sõrmega ja võttis siis seinalt maha. Ta oli tark inimene, ta lõi kindlasti seose, mõistis, mis teoksil.

Verdi kahvatas, tal hakkas häbi, nagu ta oleks valetanud. Talle tundus äkki, nagu ta oleks grammofoni pealt laulu lasknud ja ise vaid suud liigutanud ja isa oleks nüüd tema peidetud masina avastanud. Sest kas ta tõesti laulis ise? Kui ta oleks tõesti ise laulnud, siis oleks see tulnud tema seest, temast endast, tema enda võimete ja tahte kohaselt. Aga tema enda tahtest ja võimetest jäi väheks ning see laul, mille ta oli just esitanud, tuli kusagilt väljast, mingisugusest teisest kohast tema sisse ning tema lihtsalt tõi selle kuulda-vale. Ta kanaliseeris, võiks öelda, aga ei ole ju tähtis, kuidas seda võiks neutraalselt nimetada, kuidas klassifitseerida, mõõta, kaaluda, kuidas seletada.

„Ma tänan! Ma tänan!” pobises ta. „Head ööd.”

„Oota, Verdi,” ütles ema. „Laula ikka veel üks, see oli ju nii lühike.”

Verdi silmitses saali kogunenud inimesi, nad vaatasid ootusärevate nägudega otse tema poole, kergelt ette kummargil. Nende tähelepanu oli temal, nad soovisid, et ta teeks imet. Verdi vaatas abiotsivalt ema poole ja ema naeratas oma hiilgavat naeratust, alateadlikult või teadlikult, aastate jooksul omandatud kogemuse tulemusel – lihtsalt selle pärast, et just nii tehes, täpselt neid näolihaseid sellisel moel pingutades, oli ta peaaegu alati saanud oma tahtmise. Tema naeratus lummas, nagu alati.

„Verdi?”

Ema hääli oli küsiv, oli selge, et poiss ei saa niiviisi ära minna, oma ema, oma perekonda häbisse jätta, vastupidi, tema ülesanne on nüüd ja praegu näidata, et nemad, Jürgensonid, on mitte ainult ise õigete väärtuste hoidjad, vaid ka nende edasiandjad, ning kõike seda, mida võiks nendest endist eeldada – täpsust, korralikkust, kombekust, truudust –, saab eeldada ka nende lastelt.

Ema istus klaveri taga, käed koos, pilk Verdil, see oli täis uhkust ja lootust.

Verdi vaatas isa poole. Äkki ta saab oma lapse hädast viimasel hetkel aru, äkki ta paneb pildi seinale tagasi? Esimest korda kõigi oma esinemiste aja jooksul nägi Verdi, et isa jälgib teda huviga. Nagu poleks ta kindel, kas poiss saab hakkama, nagu oleks Verdi sipelgas, kes on asunud liiga suurt okast tassima.

„Ma kõndisin metsas,” teadustas Verdi nõrga häälega.

Isa ei pannud pilti tagasi ja poiss alustas. Külaliste näod olid tähelepanelikud, osavõtlikud, ajasid teda segadusse. Neist ei olnud tuge, tuge ei olnud ka piltidest seintel, purjekast, linnavaatest, suurest kaardist. Ta koperdas pilguga külaliste nägude konarustel, linnaplaani tänavate rägasitikul, sai aru, et läheb täiesti rappa ja pani lõpuks silmad kinni. Niiviisi, kinnisilmi, katsus ta ette kujutada seda, mille ta oli ise joonistanud, seda, mida ta muusikatunnis nägi. Värvid ei tulnud korralikult kokku, jooned lainetasid, aga mingi kujund seal pimeduse keskel siiski oli. Ta laulis seda, küll kõheldes, aga mitte kukkudes. Täpselt sedasama tegi ta hiljem, erinevatel eluperioodidel ikka ja jälle, see pakkus talle lohutust ja pelgupaika. Kui tal õudne hakkas, kui ta pidi põgenema, laipadega koos magama, kui ta tundis end üksi ja mahajäetuna, siis surus ta silmad väga tugevasti kinni, ja punakasmustas, pähkelpruunis tühjuses kerkis aeglaselt esile sisikonna muster. See oli ta hinge jätnud sügava jälje, muljunud sinna oma värvid ja kuju. See muster oli nagu emaüsa, võibolla mingi maailmamuna mudel, kust kõik asjad pärit on. Seesama siiruviiruline tohuvabohu, mida Püha Vaim haudus nagu kana, millest kasvasid veed ja valgused ja kõik muud asjad.

Kui laul läbi sai, oli aplaus võibolla pisut vaiksem, ta ei olnud pingutuse tõttu oma laulmist peaaegu kuulnudki, polnud seda tähelegi pannud, see oli ise tulnud, ta ei olnud vist midagi ära rikkunud. Ta oli laulnud otsast lõpuni.

„Aitäh, Verdi, väga ilus oli,” ütles ema. „Mine nüüd magama, kullake.”

Ta keeras minekule, ta ei tundnud võidurõõmu ja mõtles hoopis selle peale, et kas isa sai ikka aru. Ja mida ta võis arvata?

Mitu päeva kõndis ta ringi ja murdis pead, mida isale rääkida, üks plaan jaburam kui teine. Tegelikult ei aga rääkinud nad isaga kunagi sellest, miks ta oli selle pildi teinud. Arvatavasti oligi hea, mine tea, mida ta oleks kokku luisanud ja seletanud, kindlasti oleks end piinlikku olukorda pannud. Juhtus aga nii, et kui ta järgmisel nädalal kõndis läbi saalitoa, nägi ta oma pilti sealsamas orvas. See oli riputatud eelmisest natuke kõrgemale ja oli nüüd uue lihtsa puust raami sees, ümbritsetud tumesinise paspartuuga, nii et kogu kompositsioon sobis tuppa hiilgavalt. See nägi välja nagu mingisugune moodne abstraktne fragment, nagu neid 20. sajandi alguses tegema hakati, nagu mõni Kupka või Kandinsky. Kui ta hiljem Berliinis Kupka maali „Punkti ümber” vaatas, siis sa ta aru, et küllap ei olegi ta ainuke, kes on õõnsust näinud.

NEED OLID TEMA VIIMASED PILDID KODUTÄNAVATEST

Need olid tema viimased pildid kodutänavatest ja kui ta hiljem tagasi lapsepõlve peale mõtles, siis tuli esimesena just see minekuahastus meelde. Võiks ju arvata, et mingid lapsepõlve lõhnad ja tajud, mingi soojus ja headus on eredamad ja sügavamad, aga nende mäletamiseks pidi ta pingutama, pidi neid otsima. Need olid olemas, muidugi, aga kuidagi sügaval, kinni kaetuna. Kui ta neilt loori kergitas, polnud ta ikkagi kindel, kas ta siiski tõde mäletas. Ta hakkas kahtlema, et suurema osa oma lapsepõlvest mõtles ta hoopis ise välja, pani sinna asjad, mis oleksid pidanud olema ja mis küllap olid kusagil juhtunud, aga võibolla kellegi teisega. Ta leiutas oma lapsepõlve, mida ta mingil põhjusel enam ei teadnud. Aga tegelikult, tõeliselt mäletas ta vaid seda kuumavat prahist tänavat, haigla valgetest laudadest kokkulöödud lage, puhastuspiirituse kirbet hõngu ja Katja söega joonistatud nägu. Tema nägu, nagu see lihas ja luus kord oli, seal kino varikatuse all, oli tal täiesti meelest läinud. Pingutades meenus talle hoopis tüdruku naha pehmus, mingi natuke mõru lõhn tema juustes. Ja oligi kõik?

Verdi jättis selle nüüd maha, see ei olnud enam tema linn ja tema kodu. Odessa oli käinud valgete ja punaste käest läbi nagu talutüdruk soldatite käest, oli katki, lootuse kaotanud ja segaduses. Juba aasta alguses olid alanud evakueerumised, tuhandete kaupa olid põgenikud Prantsuse ja Ameerika laevadel lõunasse sõitnud, enamasti aristokraadid,

intelligendid. Kõigepealt Konstantinoopolisse ja sealt edasi kes kuhu. Kevadel olid valged taganenud, evakueerunud lõunasse, punased olid järele jõudnud, just siis, kui ta haigeks jäi, olid nad linna sisse tulnud, lagastanud, joonud kõik poed veinist tühjaks, peksnud vaadid tänavatel puruks, vägistanud ja maha lasknud tuhandeid, pühkinud minema viimasegi lootuse ja siis omakorda taganenud. Saabus suvi, linn jäi kuidagi õhku, ei kellegi omaks, kõik said aru, et nüüd on ots käes. Kui enne olid evakuatsioonid olnud rahumeelsed, veel üsna hästi korraldatud, siis nüüd haaras inimesi paanika. Kõik tahtsid põgeneda.

Linnas liikusid pikas rodus inimesed, nagu veri mingisuguses suures organismis. Ringiratast, keereldes sõlm-punktides. Laiad teed olid nagu avatud suu, sealt toodi sisse toitu ja jooki, sadam oli tagumik, kus väljutati kõike, mida organism ei suutnud ära seedida. Aga toitu tuli üha vähem, seedimine oli vaevaline, inimlibledest veri tuksus haigena.

Aastaid hiljem maalis Verdi Berliinis paberile peenikese kontuuriga keha, mis oli jaotatud korrusteks ja tubadeks, kus sees askeldasid väikesed mehikesed – peas, südames, maos, liikmetes –, joonistas süsteemi, kuidas suur kehamasin üldse töötab. Tema töö Fritz Kahni töökojas oli visuaalselt kujutada tööstuslikke protsesse inimkehas, seedimist, ajutegevust, vereringet – jõudusid, mis on nähtamatu iseloomuga ja mida ei saa otseselt jälgida tegelikus elus või anatoomilisel illustratsioonil. See nägemus kehast kui tööstustehnoloogiate produktiivsest kogumist

oli 20. sajandi alguse mõtlemisele eluliselt tähtis, õhutas ja kinnitas selleaegsete inimeste ühist soovi olla kaasaegne – modernne. Inimesed võisid näha iseennast esindatuna nende väikeste mehikeste kaudu, kes kõik töötasid kehas mõnes sektoris, oma seadmete ja aparaatide taga. Seal olid homunkulused, kes hooldasid masinaid, ladusid kaupa riiulitele, kasutasid juhtimisseadmeid, koristasid, panid kokku komponente, korraldasid tootmisliinide tööd. Ainult selliseid tehnilisi protsesse näidates võis aru saada inimkeha sisemisest toimimisest, arvasid need inimkeha insenerid. Inimene on kollektiivne organism, linn on kollektiivne organism, maailm on kollektiivne organism, universum on kollektiivne organism. Me oleme üksteise sees nagu matrjoškad, nii nagu üleval, nii on ka all.

Kui suuremas süsteemis on midagi valesti, siis see mõjutab ka väiksemaid, revolutsiooni ja sõja haigus oli nakatanud paljusid linnu, nende veri ei suutnud selle palavikuga toime tulla, see hõõgus ja kuumas nagu Verdi malaarias. Oli vaja aadrit lasta, veri ära vahetada, haigus välja kurnata. See oli ohtlik, aga muud teed ei olnud.

„Aga me ei näe,” ütles Iris.

Pimedus tundus tihedamaks muutuvat, nad vaatasid mõlemad otse enda ette, nagu lootes, et selles mustavas hägus tekivad kujutised, läheb lahti mingi aken ja äkki avaneb varjatud maailm. Juhuslikult, jumalikul juhtimisel.

„Ma nägin Strand Magazine’is artiklit haldjatest ja seal olid pildid juures,” ütles Iris lõpuks.

Ta luges seda ajakirja peamiselt Sherlock Holmesi lugude pärast, aga viimastes numbrites oli populaarsete detektiivilugude autor Conan Doyle avaldanud kaks artiklit haldjafotograafia kohta. Need olid tekitanud üsna suurt poleemikat, mõned pidasid kuulsat autorit pisut napakaks, väites, et keegi on teda lollitanud, aga Doyle ise oli veendunud piltide ehtsuses, ta oli lasknud neid erinevatel ekspertidel hinnata, isegi Kodaki laborite poole pöördunud, ja vastused olid ettevaatlikult tema uskumusi kinnitavad.

„Pildid surnutest?” küsis Verdi.

„Haldjatest, aga vaimudest on ka pilte olnud,” ütles Iris.

Verdi vaatas ööd ja tundis, et see on võimalik – kui pilved, mida inimesed näevad, ei jää piltide peale, siis võib olemas olla ka film, mille peale jäävad asjad, mida inimesilm ei näe. Iris tema kõrval mõtles, et kui Evelyn ei oleks surnud, siis ei oleks ta kunagi Verdit kohanud ning mingis mõttes oli Evelyn Verdi tema juurde saatnud.

See öö parun Zarone trepi peal jäi neile mõlemale meelde nagu mingi maal. Nad istusid, rääkisid fotograafiast,

vaimudest, haldjatest ja mitte keegi ei tulnud neid segama, tundmatu lind tuututas okstes, nad suitsetasid ära kõik Verdi sigaretid. Viimaks tõusis Iris püsti, Verdi tõusis püsti, nad seisis teineteise vastas, Iris vaatas teda tõsiselt ja see hääl Verdi sees hakkas jälle peale. Tal käis pea ringi, ta kummardus ettepoole, Iris kummardus ettepoole, nende huuled puutusid korraks kokku, kiirelt, justnagu rituaalselt, nagu suudeldakse püha pilti. Verdi tundis tubaka-suitsu maitset, Irise huuled maitsesid nagu sigaret ja see oli imeline maitse.

„Iris,” ütles Verdi. „Ma armastan sind. Aga ma olen seotud kellegagi, kes on surnud. Ja ma ei saa temast kunagi lahti.”

Ta oli mõelnud nii- ja naapidi selle peale. Ta oli proovinud välja mõelda head lauset, kuid tegelikult selle hetkeni ei olnud talle endalegi selge, mida täpselt öelda. Verdil oli peas olnud ka täpselt vastupidine lause. Lause, millega ta oleks Katjast lahti öelnud ja elavate poole valinud, lause, millega ta oleks võibolla vabanenud kõigest. Ta ei valinud seda lauset ja tegelikult ei valinud ta ka seda lauset, mis ta välja ütles.

„Iris,” kordas ta.

Iris pööras midagi ütlemata ringi ja läks ära, üles oma tuppa ning Verdi jäi välja trepi peale istuma. Ta kuulas öö hääli, tuule kohinat, linnu tuututamist, kuidas see hääl tema sees ja hääled temast väljas olid kuidagi koos ja tema oli nagu laotunud üle kogu ruumi, laiali, mitte kusagile ja

samas kõikjale. Ta vaatas pimedusse ja tajus seal elu, ta tajus seal surma ja need ei olnud erinevad.

„Oo, jumal, suur Apollon, aita mind,“ sosistas ta sellele elule.

Järgmistel päevadel tuuritasid nad Pompeis edasi, Verdi tajus seda nüüd nagu võtteplatsi, võimalikku filmi, lugu, mida ta oli juba hakanud jutustama ning mis tuleb lihtsalt korda saada, üles leida. Nad rääkisid Irisega vähe, nad vaatasid teineteisele otsa, rääkida polnudki tarvis, Alcinus ja Alice aga rääkisid palju. Kui Alcinus oli Konstantinoopolis teinud katseid ühendust saada Evelyniga, korraldanud seansse ja viinud läbi eksperimente, siis pärast Munthe hüpnoosi tundus ta olevat jõudnud mingis suhtes otsusele. Aga milles, seda ta ei öelnud.

Verdi oli Alcinusele abiks, kui ta jälgis itaallaste kaevamisi, mõõdistas templit ja uuris freskode jäänuseid. Vastavalt Mussolini valitsuse juhtnööridele ei tohtinud enam keegi peale itaallaste endi arheoloogilisi väljakaevamisi teha ning see vihastas Alcinust muidugi väga. Selgus aga kiiresti, et sellest korraldusest on võimalik mööda hiilida nagu igast teisestki korraldusest ning parun Zarone oli Alcinusele organiseerinud käimasolevate kaevamiste konsultandi volitused. Verdi pani aga tähele, et Alcinus tegutses kuidagi hajameelselt, nagu ta ootaks midagi, nagu ta mõtleks millelegi muule. Millele ta mõtles, see selgus paari nädala pärast.

„Nõndaviisi, Verdi, nüüd on asi otsustatud,” teatas ta. „Ma sain just kirja, et meid oodatakse Pariisi spiritualistide kongressile. Ma räägin seal oma tulevases raamatust, vaimudest antiigis ja selle implikatsioonidest tänapäeval ja teid ma võtaksin kaasa tunnistajana. See on juba teine kongress, igalt poolt tuleb uurijaid kohale. See on väärikas üritus. Tulevad kirjanikud ja füüsikud. Eriala parimad spetsialistid.”

Verdi noogutas, ta ei osanud tegelikult midagi ürituse väärikusest arvata, üldse sellest, mis seal võiks toimuda, kuidas kogu kongress võiks välja näha ja mida tähendab „tunnistajana”. Mingit pidi aga oli kogu senine tegevus üsna loogiliselt selleni viinud. Ta isegi tahtis minna, tal oli tunne, et võibolla just seal saavad asjad selgemaks, sest ise ei suuda ta aru saada. Võibolla kongressil on inimesi, kes suudavad.

„Ei maksa pabistada, kõik läheb hästi,” jätkas Alcinus seletamist. „Tuleb vaid korralikult valmistuda.”

Ettevalmistused minekuks sisaldasid muu hulgas ka seda, et Verdi sai lõpuks uue Itaalia ülikonna ja korralikud kingad, lisaks andis Alcinus talle tutvumiseks mitu *La Revue Spirite*'i numbrit, et ta ennast teemadega kurssi viiks.

„Te lugege hoolikalt, mu poiss, siin on üht-teist kasulikku,” ütles Alcinus, tundmata vähimatki huvi, kas Verdi ikka prantsuse keelt oskab. Inglisele näib üldiselt, et võõrkeele oskus tähendab eelkõige prantsuse keele oskust ning kõik teised keeled tulevad alles selle järel, kui üldse. Neile tundub võimatu, et inimene oskab võõrkeeli, aga prantsuse keelt mitte.

Verdi võttis ajakirjad ja sõnaraamatu, tuletas meelde, mida ta koolis oli õppinud, kirjutas vihikusse võõrad sõnad üles, õppis pähe ja tõlkis. Öhtul katsus Irisega lauas rääkida, aga nende vahele oli tekkinud mingisugune kummaline ebalus, vestlus oli puine ja isegi formaalne. Nad mõlemad kannatasid selle pärast, aga nad ei suutnud sellele lahendust leida, lihtsalt vaatasid teineteisele otsa.

Selle asemel Verdi luges, muidugi spiritistide materjale, luges Irise käest saadud ajakirju, Sherlock Holmesi lugusid, luges „Dorian Gray portreed”, ta sai nüüd aru küll, mida Paul oli tookord mõelnud. Tõepoolest oleks vaja just selline film teha, või vähemalt film, mis suudaks ellu äratada vaimud. Film peaks mõjuma silmadele nii, nagu väikesest aknast välja vaatamine mõjub. Kui vaadata hämaras ruumis akent ja siis keerata vaatama pimedat nurka, hõljub akna ruudustik ikka veel silme ees. See tähendab, et inimesed näevad alati seda, mida nad on ennast nägema harjutanud. Tuleb lihtsalt inimesed teiste asjadega ära harjutada. Ta mõtles igasuguseid asju.

Kui lõpuks kongressi aeg kätte jõudis, pani ta oma uue ülikonna selga, rullis vaiba ja joonistused kokku, muid asju tal ei olnud, ja vaatas ennast peeglist. Seal paistis heleda-päine, pikka kasvu, kitsa näo ja aukus silmadega noormees. Ta vaatas ennast ja ei tundnud end ära.

„Tere päevast,” ütles ta endale saksa keeles.

„Tervist,” ütles ta vene keeles.

„Tere,” ütles ta inglise keeles.

Nad sõitsid Pariisi rongiga, linna, mille kohta ta oli kuulnud, et see on kunstnike ja kirjanike linn, maailmalinn, teaduse linn. Ta teadis seda linna, ta oli lugenud „Kolme musketäri”, ta oli õppinud Prantsuse ajalugu. Ta proovis aknast kõike seda näha, aga nägi vaid fragmente, kilde, tükke: jõge, Eiffeli torni, mille külge oli kinnitatud suur Citroëni reklaamplakat, autosid, hobuseid, maju. Paul ja Trevor teatasid, et nemad kongressile kindlasti ei tule ja sõidavad nüüd kiiremas korras edasi Inglismaale. Paul isegi surus Verdil kätt.

„Jõudu,” ütles ta. „Võibolla näeme veel. Minu jaoks on siin liiga palju vaimu.”

Verdi sai aru, et asi ei ole spiritistide kongressis või vaimudes üldiselt. Oluline oli vaid üks vaim. Seal, kus oli Verdi, oli ka Evelyni vaim kohal, hõljus nähtamatuna Pauli ja tema vahel. Samas oli Verdil kahju, et nad lähevad, just nüüd, kui Paul hakkas temasse normaalselt suhtuma, võibolla oleks Paul isegi võinud tema sõbraks saada.

„Jah,” ütles Verdi. „Kindlasti näeme.”

Rongist välja astunud, võttis neid vastu käratsev rahvahulk, nad trügisid pakikandjate abil läbi inimmassi. Kõikjal seisis õlgkübaratega mehed, naised sigarettidega, imelikult kitsastesse halattidesse mähitud marokolased, tänaval vedelised koerajunnid ja ajalehepaberid, konid, kõikvõimalik praht, mida kojamehed voolikutega rentsliitesse ajasid, kust vesi nirises alla tohututesse maa-alustesse solgitunnelitesse, kus kuuldavasti pidid elama heidikud, vargad ja miljonid

rotid. Verdi püüdis leida Pariisi kui kultuurilinna, leida selle ajalugu, leida maailmalinna tunnet. Nad viipasid väikeste Citröeni takso, taksojuht avas ukse ja sülitas suure låraka tubakat kõnniteele, nad pidid sellest kõik üle astuma, nagu oleks see mingi paganlik rituaal. Nõksatades võttis auto paigalt, nad sõitsid Pariisi 16. ringkonda, Copernicuse tänavale, kus oli Rahvusvahelise Spiritistide Föderatsiooni peakorter. Alles selles linnaosas nägi Verdi kõrgeid ja elegantseid hooneid, laiu puiesteid, võidukaart, parke, kõike seda, mida ta oli harjunud ette kujutama, kui jutt oli Pariisist. Ta sai aru, et Pariis ei ole ehitatud jala käimiseks, vaid seda tulebki vaadata tõllast või taksost, just sellelt kõrguselt, kui ei ole näha prahti ja tänavakive ja saab vaadata maju ning puid. Kui taksojuht neile ukse lahti tegi, siis sülitas ta samamoodi låraka kõnniteele ning Verdi hakkas arvama, et võibolla ongi tegemist mingi taksosõitmise tavaga Pariisis, millest tema lihtsalt midagi kuulnud ei ole.

„Daamid ja härrased,“ teatas juht pidulikult.

Verdi sai seekord hotellis omaette toa, aga tal ei olnud aega seda pikalt nautida, sest juba järgmisel hommikul vara hakkasid peale igasugused kohtumised, Alcinus vestles tuttavatega, nad sõid mingi ajakirja toimetajaga lõunat, vestlesid prantsuse keeles ja Verdi tundis suurt uhkust, et sai peaaegu kõigest aru. Ta pidi lühidalt rääkima oma loo, algses kohmakalt, aga siis üha suurema kindlusega jutustas ta kõigest, toimetaja ei küsinud midagi, aga kinnitas lõpuks, et praegu pole kahjuks aega rohkem kuulata, kuid nad soovivad

kindlasti tema kogemuste põhjal artikli avaldada, aga võib-olla mitte kohe, sest järgmine number on juba täiesti planeeritud, kongressi kõnede ja materjalide jaoks. Verdi noogutas tänulikult, aga Alcinus paistis veidi pettunud olevat.

„Sellest pole midagi,” ütles ta Verdile. „Minu arvates hästi jutustasite, mu poisid.”

Õhtul pidid nad minema Arthur Conan Doyle'i kongressi avaettekannet kuulama, loeng pidi toimuma poole üheksa ajal õpetatud seltsi saalis. Selgus aga, et saal ei olnud kohale tulnud rahvahulga jaoks kaugeltki piisavalt suur, juba kaheksa ajal oli kohal üle tuhande inimese ning neid tuli pidevalt juurde. Alcinus, Alice, Iris ja Verdi said tänu kutsetele istumiskoha, saalis seisis aga tohtu hulk inimesi püsti ja paljud istusid aknalaudadel, seisti isegi ukse taga, lootuses kuulata kasvõi kaugelt kuulsa kirjaniku sõnu. Hoolimata pärani avatud akendest oli õhk läppunud ja sigaretisuitsust paks. Kitsukesel laval sättisid mehed üles projektorit, et näidata Conan Doyle'i kogutud pilte haldjatest ja vaimolenditest, mehed ei saanud masinat korralikult tööle, pildid ei tulnud fookusesse ja nende jahmerdamine segas esinejat, kes puldi taga ebalevalt tammus ja ootas, et võiks oma ettekandega alustada. Ta vaatas töömehi mõnda aega häiritult ja otsustas siis kõigest hoolimata alustada, lootuses, et ehk pikapeale asi ikka laabub.

Conan Doyle tõstis käe, saali sigines vaikus. „Mu daamid ja härrad.” Tal oli madal hääl, aga segane diktsioon, Verdi pidi pingutama, et tema inglise keelest aru saada.

„Spiritismi teemal olen ma rääkinud Punase mere troopilises kuumuses, Austraalias, Uus-Meremaal, Ameerikas New Yorgist San Francisconi, Kanadas Vancouverist Montrealini. Mind on kuulatud hotellisalongides, ookeanilaevadel ja mujal. Seekord olen uhke, et võin rääkida maailma intellektuaalses keskuses. Ma pöördun siin enam mitte uskmataute ja skeptikute, vaid usuvendade, meie liitlaste poole suures sõjas, mida me, kõik spiritistid, peame. See on sõda materialismi vastu.”

Conan Doyle tegi pausi, silus vurre ja viipas käega. Tõlk võttis üle ja katsus tema öeldut prantsuse keelde panna, hakkas kileda häälega rääkima, ajas linnade nimed sassi, rahvas muigas ja Conan Doyle ise pidi sekkuma ja teda parandama.

Mehed projektoriga ei saanud ikka veel teravust korda, piltide asemel olid seinal vaid kummalised hägused laigud, akendest oli kuulda tänaval rahulolematu rahvahulga pominat ja hõikeid, Conan Doyle paistis piinlikkust tundvat.

Ta vaatas saali, vaatas projektoriga mässavaid mehi. „Mu daamid ja härrad,” alustas ta uuesti, nüüd juba prantsuse keeles. „Mu sõber Bernard Shaw on öelnud, et kui ta räägib prantsuse keeles, ei ütle ta mitte seda, mida ta tahab öelda, vaid seda, mida ta saab. Ja näib, et täna ei õnnestu mul isegi see, sest tehnika tõrgub, aga mis peamine, nii paljud head inimesed on pidanud ukse taha jääma. Ma teen ettepaneku lükata see loeng edasi ja teha see suuremas saalis, sest tõesti oleks kahju lasta inimestel asjata siin väljas seista.”

Selle peale hakati saalis tormiliselt plaksutama, aknalaual istujad karjusid allolevale rahvale, et loeng viiakse suuremasse saali, sealt hakkas samuti hõiskamist kostma nagu mingil spordivõistlusel. Conan Doyle ohkas kergendatult, pühkis laubalt higi ja naeratas mehaaniliselt, tõlk seletas talle midagi pahase moega ja laiutas demonstratiivselt käsi. Alcinus tõusis püsti ja viipas Verdi kaasa, nad trügisid ettepoole, et Conan Doyle'ini jõuda, aga selle naine oli juba välja ilmunud ning tõmbas kirjaniku külgukse kaudu saalist välja.

„Pole midagi,” ütles Alcinus.

Nad läksid tagasi hotelli ning Verdi tundis teatavat pettumust, et kuulus Sherlock Holmesi lugude autor oli niiviisi tehnikaga hädas olnud ning oli sunnitud ettekande edasi lükkama. Ta oli tegelikult ei tea mida oodanud, võibolla ootas ta, et Sherlock Holmesi lugude autor on samasugune teravapilguline ning läbinägelik nagu tema detektiiv, igat olukorda kontrolliv ratsionaalne, peaaegu üliinimlik kuju. Conan Doyle ei olnud aga üldse niisugune, ta paistis täiesti tavaline, tüsedavõitu, samasuguste vuntsidega nagu Verdi ooperilauljast kaaspagulane Konstantinoopolis. Ühesõnaga, pettumust valmistavalt tavaline. Verdi sai aru, et looja ja loodu vahele ei saa tõmmata võrdusmärki ja alati ei ole looja suurem oma loodust. Nad sõid hotelli restoranis õhtust, Alcinus õhutas teda proovima erinevaid Prantsuse veine, ta pidi kahetsusega tunnistama, et ei suutnud ilmselt nende headust vääriliselt hinnata. Alcinus seletas talle buketist ja

järelnaitsest, Verdi vaatas, kuidas Iris ja Alice samamoodi püüdlilikult veini degusteerisid ja õigete kohtade peal noogutasid. Talle endale aga tuli hoopis meelde, kuidas ta oli Konstantinoopolis koos teiste pagulastega, ohvitseri, ooperilaulja ja üliõpilasega, ühest klaasist veini joonud, kuidas ooperilaulja oli lootnud, et kohe saab kõik läbi ja nad lähevad Odessasse tagasi. Ta naeratas ja rüüpas pokaali põhjani.

„Ma panen homsele suuri lootusi,“ teatas Alcinus.

Verdi jõi veidi rohkem, kui oleks mõistlik olnud, restoranis jäi rahvast hõredamaks, lõpuks tõusid ka nemad püsti ja jätsid kuidagi formaalselt hüvasti. Iris vaatas Verdile kurvalt otsa ja soovis head ööd. Verdi kummardas, läks trepist üles oma tuppa ja tundis kibedat kahetsust. Irise pärast, selle pärast, et Conan Doyle oli nii väga ooperilaulja sarnane, selle pärast, et nad olid Alcinusega üldse siia tulnud.

Ta läks pettunult magama, pea käis veinist ringi ning ta nägi unes, kuidas tema ise oli Sherlock Holmes ja Conan Doyle oli Watson. Conan Doyle oli hädas projektoriga, mässas ja mässas sellega ning tema Holmesina seisis seal kõrval ja tundis järjest suuremat piinlikkust.

„Kas te saate juba, doktor Watson?“ küsis ta.

„Masinad ei ole minu ala,“ vabandas Conan Doyle.

„Mis on teie ala?“

„Igal juhul mitte masinad.“

„Seda ma näen.“

„Äkki panete ise ka käe külge?“

„Masinad ei ole ka minu ala, doktor Watson.“